

Павло Молочко

ПИТАННЯ КРИМСЬКОГО РЕГІОНУ
У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЯХ
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ РОСІЇ

P. Molochko. Problem of the Crimean region among the foreign-policy strategies of Russia's political parties. In the article the author is analyzing a stand of Russia's political parties as to the issue of the Crimea's status. It was determined by the author that the foreign-policy stands of Russia's political parties have recently had a disguised character which is connected with the parties' reluctance to lose their potential electorate. The stands of political parties as to the countries of CIS and the Crimea are highly dependent on public opinion. However, lately Russian's population is scarcely taking an interest in the problem of the Crimea's status in contrast to its interior problems. In connection with this the stands of the political parties as to the Crimea have a perfunctory nature on the basis of what the author makes the conclusion that fomentation of the Crimea's problem has a situational character with the aim of digressing from the interior antagonisms and problems.

Національна політика сучасної України характеризується збереженням міжнаціонального миру за роки незалежності. Однак на сьогодні можна констатувати наявність декількох проблем. Насамперед, це проблема розколу політичної нації за геополітичною орієнтацією, історичною міфологією, релігійними поглядами, мовою та територією. Уточнюючи вже майже традиційний поділ України на Схід та Захід, В. Нахманович говорить про формування на цій підставі двох політичних націй — європейської та радянської української нації. Перший

прикметник у назві відображає її цивілізаційну спрямованість, а другий — що кістяк кожної з них становлять українці як етнос¹. Співіснування двох різних націй є достатньо складним, а особливо в унітарній державі. Важливу роль на формування політичної нації та етнопонаціональну політику України відіграє ситуація в АР Крим.

Проблема Криму у відносинах України та Росії вивчається багатьма дослідниками, як з України, так і Росії (Г.Перепелиця, М.Саченко, В.Буткевич, А.Мошес, Д.Фадєєв, Т.Кузьо, О.Загорський, С.Маркедонов), однак практично невивченою залишається офіційна позиція до цього питання політичних партій Росії. Незважаючи на кардинальну зміну формату партійної системи Росії після парламентських виборів 2007 р. та різке скорочення кількості офіційно зареєстрованих партій (за даними Міністерства юстиції РФ за станом на 01 вересня 2009 р. у Росії офіційно зареєстровано лише 7 партій)², виключно політичні партії формують Державну Думу РФ, а отже і впливають на формування зовнішньополітичного курсу держави. З огляду на це, метою нашого дослідження є аналіз програмних документів політичних партій Росії та визначення позиції партій щодо питання Криму в українсько-російських відносинах.

Важливе місце у програмних документах російських політичних партій належить питанням зовнішньої політики, серед яких традиційно підвищена увага приділяється питанню взаємовідносин Росії з країнами СНД. З огляду на це російським політичним партіям дуже важливо сформулювати позицію щодо взаємовідносин з країнами СНД. Однак для цього необхідно орієнтуватися на рівень підтримки різних позицій з цього питання з боку російського електорату.

За даними Всеросійського центру вивчення громадської думки (ВЦВГД), ставлення громадян Росії до різних форм відносин між республіками колишнього СРСР значно різняться. На підставі аналізу результатів опитувань, проведених у 2001, 2005 та 2007 рр., представники ВЦВГД підсумовують, що жоден із запропонованих варіантів не має абсолютної підтримки виборців. У 2001 р. респонденти були, більшою мірою, орієнтовані на об'єднання декількох республік, за бажанням, у більш тісні союзи (42% опитаних). Ймовірніше за все, на їхній вибір вплинули стрімкі темпи створення єдиної союзної держави Росії та Білорусі. Проте у 2005 р. були виявлені серйозні перешкоди на шляху до створення подібного наддержавного утворення: необхідність введення єдиної валюти та залежність рішення Білорусі від політичної волі та позиції однієї людини. Тому через чотири роки за можливе об'єднання декількох республік, за бажанням, у більш

тісні союзи висловилося вже 26% респондентів. На сьогодні їхня частка залишається приблизно на тому самому рівні.

Близько третини респондентів як у 2001 р., так і у 2005 р. були прихильниками відновлення СРСР у його колишньому вигляді. Прихильниками такої ідеї є переважно люди похилого віку, тому до 2007 р. прихильників відновлення Радянського Союзу стало ще менше.

Цікаво, що за збереження СНД у його колишньому вигляді висловилося лише близько однієї п'ятої респондентів. Це означає, що ситуація, яка склалася у СНД, не задовольняє громадян Росії. Тому вони більшою мірою орієнтовані або на відновлення СРСР, з одного боку, або на об'єднання декількох республік у більш тісні союзи, або на незалежне існування всіх республік, з другого боку³.

Що стосується ситуації навколо Криму, то, проаналізувавши дані Фонду громадської думки (ФГД) (за 2007–2009 рр.) щодо інформаційних подій, які привертають увагу населення Росії, можна дійти висновку, що питання статусу Криму інколи згадується у розділі «Інші закордонні події» і отримує не більше 3% у сукупності з такими подіями, як, наприклад, падіння на фінансових ринках світу, теракт в Ірані тощо. У той самий час, населення Росії значно більше хвилюють внутрішні проблеми, катастрофи та скандали, які цікавлять приблизно 25% опитаних, життя відомих людей, спорт та розваги у Росії — 7–10%.

У зв'язку з цим на фоні зростання кількості заяв на зовнішньополітичні та безпекові теми, зроблених президентом Д. Медведевим та виконавчою владою з метою формування позитивного іміджу Росії у світі, політичні партії, які беруть участь у політичних процесах, формулюють свої наміри щодо сфер зовнішньої політики і міжнародних відносин досить завуальовано, свідомо не бажаючи звужувати свій потенційний електорат. Показово, що внесені в широкі політичні програми партій досить сміливі і недвозначні формулювання щодо міждержавних і міжнародних організацій та окремих держав, стосункам з якими партія чи блок має намір приділяти основну увагу, різко узагальнюються і навіть зникають у партійних заявах⁴.

Зважаючи на недостатній інтерес до проблеми Криму з боку електорату, варто зазначити, що у програмних документах політичних партій Росії питання Криму окремо не виділяється, тому в рамках цього дослідження позиція щодо Криму визначатиметься із загальної позиції до країн СНД.

Відсутність чіткої позиції російського електорату щодо взаємовідносин Росії з країнами СНД змушує політичні партії шукати найбільш узагальнені формулювання для своїх програм, одночасно підтримуючи найпопулярніші серед електорату форми розвитку СНД.

Прагнення одночасно вирішити два протилежні за змістом завдання і визначає позиції політичних партій Росії з цього питання. Варто коротко розглянути ці позиції.

Питання співпраці Росії з країнами СНД партією «Єдина Росія» розглядалося у її передвиборчих програмах 2003 та 2007 рр. Так, у передвиборчій програмі 2003 р. питання взаємодії з країнами СНД розглядалося предметно у розділі 2.1.3 програми, де зазначено, що з метою підвищення ефективності зовнішньої політики Росії необхідно зміцнювати стосунки з країнами СНД. У програмі зазначено: «Історичні зв'язки Росії з її найближчими сусідами достатньо міцні, мають глибоке історичне коріння. Неможна допустити їх руйнування через інтереси політичної кон'юнктури, зовнішніх сил та окремих особистостей. Росія повинна бути оточена «поясом дружби» — це в інтересах і Росії, і наших сусідів»⁵. Підсумовуючи стратегію партії у сфері зовнішніх відносин, одним з головних завдань партії проголошувалися добросусідські відносини з усіма країнами СНД.

У передвиборчій програмі 2007 р. питання співпраці з країнами СНД уже не виділялося окремим положенням в програмі. Проблеми міжнародних відносин згадувалися у пункті 2.5 «Зміцнення обороноздатності та гарантування безпеки країни». Метою партії проголошувалося побудова держави, здатної відстояти свій суверенітет, захистити у всьому світі права та інтереси своїх громадян та співвітчизників. «Росія дотримувалася і буде дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань, неухильно виконувати умови укладених договорів. Але того ж самого очікує і від своїх партнерів» — зазначалося у програмі⁶.

Що стосується програми партії, прийнятої у 2001 р., та програмної заяви партії⁷ від 2008 р., то у них питання співпраці з країнами СНД не виділяється, як і питання міжнародної політики. Ставлення партії до питань міжнародних відносин зводиться до загальних фраз про підтримку міжнародної політики, спрямованої на підвищення ролі Росії у світі, що, власне, і є свідченням чіткої орієнтації на уподобання електорату, який більше орієнтується на внутрішні проблеми.

Комуністична партія Російської Федерації (КПРФ) займає більш послідовну позицію у питанні взаємовідносин з країнами СНД. У програмі партії заявляється не лише про необхідність подальшої співпраці між країнами СНД, але і про відновлення «єдиної союзної держави». У своїй програмі партія заявляє про необхідність денонсації біловезьких угод, відновлення оновленого Союзу радянських народів, що дозволить «забезпечити єдність народу»⁸. Завданням партії проголошується боротьба за єдність, цілісність та незалежність Вітчизни, за відновлення братського Союзу радянських народів. Однак варто

зазначити, що у програмі партії проголошується прагнення партії до утворення такого союзу на добровільних засадах.

Подібної позиції щодо співпраці з країнами СНД дотримується і Ліберально-демократична партія Росії (ЛДПР). У розділі «За Росію у багатополосному світі» програми ЛДПР говориться про необхідність відновлення економічних, політичних та культурних зв'язків з країнами колишнього соціалістичного співтовариства, особливо зі східноєвропейськими. Це визначається як один із найголовніших напрямів зовнішньої політики Росії. Водночас зі зміцненням інтеграції з країнами СНД ЛДПР виступає за посилення впливу на ці країни. Зокрема, партія пропонує «переглянути військово-політичну доктрину та економічні зв'язки з тими країнами СНД, які порушують права російського населення». Крім того, ЛДПР заявляє про недопустимість «заохочення споживацьких настроїв у ряді країн СНД». «Привабливість союзу з Росією буде ґрунтуватися на її економічній потужності. Якщо Росія за рахунок добробуту свого народу буде підтримувати режими, які ставляться до неї недружно, це не буде сприяти ані досягненню бажаного зближення, ані зростанню престижу Росії на міжнародній арені», — зазначено у програмі ЛДПР⁹.

Загалом варто зауважити, що ЛДПР у своїй програмі пропонує використовувати диференційований підхід у взаємовідносинах з кожною окремо взятою державою СНД, орієнтуючись в кінцевому підсумку на «воз'єднання більшості колишніх радянських республік у єдину демократичну державу».

Незважаючи на достатньо великий обсяг програми політичної партії «Справедлива Росія», питання зовнішньої політики мають у них переважно поверховий характер. Стосовно співпраці з країнами СНД, то у програмі зазначено, що найважливішим напрямом зовнішньої політики Росії є розвиток відносин з країнами СНД та ближнього зарубіжжя¹⁰. Подібно до позиції ЛДПР, представники «Справедливої Росії» наголошують на необхідності недопущення споживацьких настроїв щодо Росії в процесі інтеграції, тому Росії необхідно забезпечити переважачий суспільний, політичний та економічний вплив на просторі СНД.

Практично не висвітлене питання взаємодії Росії з країнами СНД і у програмі політичної партії «Патріоти Росії». Партія одним з головних завдань у сфері зовнішньої політики (всього у програмі партії згадується 3 пункти у сфері зовнішньої політики) виділяє «інтенсифікацію об'єднавчих процесів на просторі СНД»¹¹, проте основні напрями цієї інтенсифікації не зазначаються.

Можна лише передбачати, що можливими напрямками інтенсифікації об'єднавчих процесів на просторі СНД можуть бути: об'єднання

декількох республік у більш тісні союзи; відновлення СРСР; створення аналогу Європейського Союзу тощо. Таким чином, партія «Патріоти Росії» у питанні співпраці Росії з країнами СНД більшою мірою орієнтується на узагальнені формулювання, а не на висловлювання тез та позицій, які можуть бути підтримані електоратом.

У програмах політичних партій «Яблоко» та «Правое дело» позиція з питання взаємовідносин Росії з країнами СНД взагалі не сформульована.

Підсумовуючи аналіз програмних документів політичних партій Росії, можна дійти висновку, що на відміну від інших питань зовнішньої політики, насамперед, питання про роль та місце Росії у сучасному світі, щодо питання про взаємовідносини Росії з країнами СНД позиції політичних партій багато в чому не конкретизовані, вони сформульовані доволі абстрактно. Такий розподіл програмних пріоритетів відображає загальну систему цінностей і прагнень електорату. Поза тим, ставлення провідних політичних сил Росії до зовнішньополітичних питань, які має намір відстоювати певна партія чи виборчий блок, є знаковим у прогнозуванні діяльності парламенту в галузі зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Опитування громадської думки, проведене ВЦДГМ у грудні 2008 р. — лютому 2009 р., щодо статусу Криму засвідчило таку картину. На питання «Як Ви вважаєте, чи варто обговорювати з Україною питання про те, кому повинен належати Крим, чи це вже давно вирішене питання?», 22% опитаних відповіли, що це вже давно вирішене питання, яке не варто порушувати, 44% опитаних вважає, що це питання варто обговорювати з Україною, 19% вважає, що зараз це питання обговорювати не варто, але за певних обставин, наприклад, у разі вступу України до НАТО або її виходу з СНД це питання необхідно буде розглянути, 14% опитаних не змогли дати відповідь. Провівши кореляцію між питанням про належність Криму та партійними уподобаннями представники ВЦДГМ дістали такий результат:

З наведеної таблиці видно, що загалом громадська думка щодо статусу Криму не має чітко вираженої залежності від партійних уподобань, за винятком яскраво вираженої підтримки прихильниками партії «Справедлива Росія» питання про необхідність подальшого обговорення з Україною статусу Криму. На нашу думку, це здається дещо дивним, адже на відміну від програм КПРФ та ЛДПР, у яких чітко говориться про можливе об'єднання колишніх радянських республік, у програмі «Справедливої Росії» питання співпраці з країнами СНД розкривається поверхово і зводиться лише до підтримки співпраці з країнами СНД. Послідовною є позиція прихильників ЛДПР

у відповіді на питання про можливість обговорення зміни статусу Криму за певних обставин, адже це збігається з програмним положенням партії про можливий перегляд військово-політичної доктрини Росії у разі обмеження прав російського населення (можливий вступ України до НАТО може розглядатися представниками ЛДПР як можлива загроза для російського населення — *Авт.*).

Як Ви вважаєте, чи варто обговорювати з Україною питання про те, кому повинен належати Крим, чи це вже давно вирішене питання?	Всього опитаних	Прихильники політичних партій				
		Єдина Росія	КПРФ	ЛДПР	Справедлива Росія	Демократи («Правое дело» + «Яблоко»)
Це давно вирішене питання, яке не варто порушувати	22	22	25	29	18	13
Варто обговорювати з Україною	44	45	48	44	59	50
Зараз це питання обговорювати не варто, але за певних обставин, наприклад, у разі вступу України до НАТО або її виходу з СНД це питання необхідно буде розглянути	19	20	19	20	14	31
Важко відповісти	15	13	8	7	9	6

Джерело: Мониторинг общественного мнения. — Режим доступу: <http://wciom.ru/index.php?id=1273>. Дата перегляду 21 липня 2009 року.

Російський дослідник С. Маркедонов, оцінюючи російську політику щодо Криму, зазначає, що у теперішніх умовах варто визнати, що Росія не має можливості повернути Крим військово-політичним шляхом. На його думку, Росії варто переформатувати свою кримську політику. Перш за все варто відповісти на питання: «Чого хоче Росія на цьому півострові?». За словами С. Маркедонова, необхідним є вироблення довготривалої політичної та соціально-економічної стратегії щодо Криму, яка не буде залежати від політичної кон'юнктури¹². Очевидно, що якщо мета російської політики у Криму — міжетнічна стабільність, то необхідно відмовитися від розігрування сепаратистської карти (ідеї відокремлення Криму від України). Тим більше, що

прихильники такої ідеї у Криму не мають достатньої підтримки. Іншими словами, для реалізації цієї ідеї не вистачає людського ресурсу.

Таким чином, можна зробити висновок, що питання щодо зміни статусу Криму сьогодні для російських політичних партій, власне, як і для їхнього електорату, не є першочерговим, а точніше — електорально привабливим. Питання зовнішньої політики Росії останніми роками повністю належать до компетенції виконавчої влади, для якої Крим нині також не є головною проблемою. У зв'язку з цим є очевидним, що питання щодо статусу Криму можуть порушуватися не стільки задля реальної зміни його належності, а з метою підвищення рейтингів окремих політиків (Ю. Лужков, К. Затулін, Д. Рогозін та інші) або, швидше за все, для тимчасового відволікання уваги населення Росії від внутрішніх протиріч та конфліктів. Хоча, як свідчать дані опитування громадської думки, такі методи є малоефективними, адже останніми роками цікавлять дуже незначну частину населення Росії. Прогнозуючи можливі загострення ситуації навколо Криму у найближчий період, можна визначити такі підстави: провокації з метою підризу іміджу Росії на зовнішньополітичній арені; роздмухування ситуації навколо Криму для піднесення імперіалістських настроїв у Росії, особливо у світлі можливого конфлікту між В. Путіним та Д. Медведевим напередодні президентських виборів 2012 р., можливість виникнення якого останнім часом прогнозує все більша кількість експертів.

¹ Нахманович В. Этнонациональные проблемы и государство — реальность и перспективы. — Режим доступу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=8770. Дата перегляду 15 серпня 2009 року.

² Минюст: Список зарегистрированных политических партий. — Режим доступу: <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/>. Дата перегляду 10 вересня 2009 року.

³ Карпенко О., Ламанов И. Сравнительный анализ программных документов политических партий России. — М.: Изд-во СГУ, 2008. — С. 254–255.

⁴ Партийный МИД // Российская газета. — 2007. — № 42. — С. 3.

⁵ Предвыборная программа Политической партии Единая Россия. Утверждена 20 сентября 2003. — Режим доступу: <http://www.budgetrf.ru/Publications/Programs/Party/edin04/index/edin04000.htm>. Дата перегляду 12 серпня 2009 року.

⁶ Предвыборная Программа Всероссийской политической партии «Единая Россия» «План Путина — достойное будущее великой страны». — Режим доступу: <http://www.edinros.ru/rubr.shtml?110099>. Дата перегляду 12 серпня 2009 року.

⁷ Программное заявление партии «Единая Россия». — Режим доступа: <http://www.edinros.ru/rubr.shtml?110100>. Дата перегляду 12 серпня 2009 року.

⁸ Программа Коммунистической партии Российской Федерации. — Режим доступа: <http://kprf.ru/party/program/>. Дата перегляду 14 серпня 2009 року.

⁹ Программа Либерально-демократической партии России. — Режим доступа: <http://www.ldpr.ru/partiya/prog/>. Дата перегляду 20 серпня 2009 року.

¹⁰ Программа партии «Справедливая Россия». — Режим доступа: http://www.spravedlivo.ru/information/section_11/section_99/. Дата перегляду 18 серпня 2009 року.

¹¹ Программа политической партии «Патриоты России». — Режим доступа: http://www.minjust.ru/common/img/uploaded/docs/Программа_partii-7.doc. Дата перегляду 15 серпня 2009 року.

¹² Маркедонов С. Крымский вопрос сегодня. — Режим доступа: <http://www.apn.ru/publications/article18415.htm>. Дата перегляду 07 вересня 2009 року.